

I. НАЦИОНАЛЬНЫЕ КУЛЬТУРЫ И МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ РАЗЛИЧИЯ

НЕМАТЭРЫЯЛЬНАЯ КУЛЬТУРНАЯ СПАДЧЫНА Ў АСПЕКЦЕ МОВЫ І МІЖНАРОДНАГА ПРАВА

Ю. У. Зянькевіч

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
факультэт сацыякультурных камунікацый,
вул. Курчатава, 5, 220108, Мінск, Рэспубліка Беларусь
e-mail: zenkevich.julia@gmail.com

Артыкул прысвечаны разгляду міжнародных дакументаў Арганізацыі Аб'яднаных Нацый і ЮНЕСКА ў дачыненні да кацэпта нематэрыяльнай культурнай спадчыны. Асабліва ўвага надаецца мове практыкуючых культурных супольнасцей (асабліва гэта тычыцца меншасцей) як неад'емнага складніка правоў чалавека.

Ключавыя словы: нематэрыяльная культурная спадчына, міжнароднае права, ЮНЕСКА, Канвенцыя 2003, мова і спадчына.

INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE IN THE LANGUAGE AND INTERNATIONAL LAW ASPECTS

Y. U. Ziankevich

Belarusian State University, Sociocultural Communications Department,
Kurchatov St. 5, 220108, Minsk, Republic of Belarus
e-mail: zenkevich.julia@gmail.com

The article examines the international instruments of the United Nations and UNESCO concerning the intangible cultural heritage. Particular attention is paid to the languages of practising cultural communities (especially minorities) as an integral component of human rights.

Key words: intangible cultural heritage, international law, UNESCO, Convention 2003, language and heritage.

Мова і культура — гэта два элементы, якія з'яўляюцца складнікамі чалавека. З аднаго боку, культура ўяўляе сабой складаны набор ведаў, перакананняў, мастацтваў і літаратуры, сістэмы каштоўнасцей, законаў, звычаяў, традыцый, ладу жыцця і любых іншых здольнасцей і звычак, характэрных для пэўнай групы. Аднак культуру неабавязкова варта разглядаць як асобны прадукт, а хутчэй як бесперапынны працэс з нявызначанымі межамі і рознымі фак-

тарами, якія на яе ўплываюць [1, с. 6]. З іншага боку, мова — гэта не толькі вынік здольнасці да рэчы або пісьма, але і яе вызначэнне як шэрага пагадненняў, які быў прыняты сацыяльнай групай, каб дазволіць людзям ажыццяўляць здольнасць гаварыць. Мова мае важную ролю ў грамадстве не толькі для носьбітаў і перадатчыкаў культуры ў адной і той жа супольнасці, але і як канал, праз які ствараецца і выяўляецца ідэнтычнасць паміж краінамі і рэгіёнамі. Прымаючы гэта да ўвагі, мы можам сказаць, што мова і культура з'яўляюцца часткай агульнай культурнай спадчыны супольнасцей.

«Спадчына часта вызначаецца як “тое, што мы цэнім”, або “тое, што мы перадаем будучым пакаленням”. Рэсурсы спадчыны забяспечваюць жывым супольнасцям пачуццё пераемнасці з папярэднімі пакаленнямі. Яны важныя для культурнай самабытнасці, а таксама для захавання культурнай разнастайнасці і творчасці чалавецтва» [2, с. 7].

Канцэпцыя культурнай спадчыны вельмі моцна залежыць ад заходняга падыходу, які раней разглядаў спадчыну толькі з манументальнага і фізічнага пункту гледжання [2, с. 19].

Згодна Канвенцыі ЮНЕСКА «Аб ахове сусветнай і прыроднай спадчыны» (далей Канвенцыя 1972) — «матэрыяльная культурная спадчына складаецца з архітэктурных твораў, манументальнай скульптуры і жывапісу, археалагічных элементаў або збудаванняў, надпісаў, пячорнага жылля і іншых аб'ектаў, а таксама груп асобных або звязаных будынкаў і твораў людзей, якія маюць выдатную ўніверсальную каштоўнасць з пункту гледжання гісторыі, мастацтва або навукі» [3]. З-за гэтай прычыны ў літаратуры існуе адрозненне паміж матэрыяльнай і нематэрыяльнай культурнай спадчынай. Калі мы гаворым пра спадчыну Еўропы XX ст., то ў асноўным маецца на ўвазе спасылка на архітэктурную спадчыну, якая сімвалізуе гісторыю і памяць. Тым не менш пасля распаўсюджвання глабалізацыі многія сталі казаць пра яе гемагенізацыйны эфект і заяўляць аб захаванні мясцовых форм спадчыны. Менавіта ў гэтым кантэксце ўсё большае значэнне пачала набываць цікавасць да нематэрыяльнай культурнай спадчыны (далей НКС).

У Канвенцыі «Аб ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны» (далей — Канвенцыя 2003) НКС вызначана як «вусныя традыцыі і формы выражэння, уключаючы мову ў якасці носьбіта нематэрыяльнай культурнай спадчыны, а таксама выканальніцкага

мастацтва; сацыяльныя практыкі, рытуалы і святы; веды і звычаі, якія адносяцца да прыроды і сусвету; традыцыйныя рамёствы, як асноўныя катэгорыі, якія фарміруюць НКС» [4, с. 5, 6]. Варта адзначыць, што ў цяперашні час ёсць дзве канвенцыі: аб ахове матэрыяльнай (Канвенцыя 1972) і нематэрыяльнай спадчыны (Канвенцыя 2003), і, хоць гэтая дыхатамія з'яўляецца вынікам гістарычнай эвалюцыі самой канцэпцыі культурнай спадчыны, грамадства, навукоўцы і ўстановы ў канчатковым рахунку павінны ўзгадніць абодва бакі гэтага ж медалю.

Большасць прававых дакументаў, якія выдаюцца абараняюць нематэрыяльную культурную спадчыну,носяць міжнародны характар і прапагандуюцца такімі міжнароднымі арганізацыямі, як ЮНЕСКА і Сусветная арганізацыя інтэлектуальнай уласнасці. Акрамя таго, Арганізацыя Аб'яднаных Нацый (ААН) не мае прамой ролі ў захаванні культурнай спадчыны, хоць яна і садзейнічае дзейнасці па захаванні спадчыны праз ЮНЕСКА. Гэтыя мерапрыемствы па захаванні ўключаюць у сябе матэрыяльную спадчыну, напрыклад, у выпадку кіравання музеямі або бібліятэкамі, і нематэрыяльную спадчыну — у асноўным з дапамогай практык, уяўленняў, выразаў, ведаў, навываў (напрыклад, мовы, вуснай гісторыі, песні, танца, музыкі або інтэлектуальнай уласнасці). Аднак, хоць ЮНЕСКА не нясе асноўнай адказнасці за захаванне як матэрыяльнай, так і нематэрыяльнай культурнай спадчыны, усе гэтыя ініцыятывы па заахвочванні культурнай разнастайнасці і правоў чалавека аказваюць уплыў на абарону, эвалюцыю і канцэпцыю культурнай спадчыны [5, с. 8].

Прыняцце Канвенцыі 2003 нароўні з культурнай напружанасцю, выкліканай міграцыяй і глабалізацыяй, а таксама развіццём ААН і яе ўстаноў пачынаючы з 1940-х гг., выклікала новую дыскусію аб узаемасувязі паміж культурнай разнастайнасцю, спадчынай і правамі чалавека [5, с. 12]. Аднак сувязь паміж гэтымі трыма канцэпцыямі толькі пачала звяртацца да навуковых супольнасцей, якія вывучылі іх асобна, і да гэтага часу яна не зусім зразумелая для прафесійнага захавання спадчыны [5, с. 16].

Каб прасачыць сувязь паміж культурнай разнастайнасцю, спадчынай і правамі чалавека, неабходна зразумець розныя ўзроўні, якія ляжаць у аснове правоў чалавека, асабліва ў дачыненні да тых правоў, якія датычацца культуры пасля Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека (ААН, 1948 г.) У артыкуле 2 вельмі шмат гаворыць-

ца пра культуру і мову, мяркуючы, што «ў незалежнасці ад расы, колеру скуры, полу, мовы, рэлігіі, палітычных ці іншых перакаванняў, нацыянальнага або сацыяльнага паходжання, маёмнага становішча, нараджэння ці іншага статусу не павінна быць дыскрымінацыі ў дачыненні ажыццяўлення правоў» [6]. З другога боку, артыкул 22 тычыцца культуры больш канкрэтным чынам і дэманструе напружанасць паміж калектыўнымі і індывідуальнымі правамі: «Кожны чалавек, як член грамадства, мае права на сацыяльнае забеспячэнне і на ажыццяўленне неабходных для падтрымання яго годнасці і для свабоднага развіцця яго асобы правоў у эканамічнай, сацыяльнай і культурнай галінах пры дапамозе нацыянальных намаганняў і міжнароднага супрацоўніцтва і ў адпаведнасці са структурай і рэсурсамі кожнай дзяржавы» [6].

Гэтая напружанасць нейкім чынам была вырашана іншымі інструментамі ААН, такімі як «Міжнародны пакт аб грамадзянскіх і палітычных правах» (1966 г.), які ў сваім артыкуле 27 абвяшчае: «у тых краінах, дзе існуюць этнічныя, рэлігійныя і моўныя меншасці, асобам, якія належаць да такіх меншасцяў, не можа быць адмоўлена ў праве сумесна з іншымі членамі той жа групы карыстацца сваёй культурай, вызнаваць сваю рэлігію і выконваць яе абрады, а таксама карыстацца роднай мовай» [7].

Артыкул 5 з «Усеагульнай дэкларацыі аб культурнай разнастайнасці» (ЮНЕСКА, 2001 г.) — яшчэ адзін інструмент, распрацаваны пад эгідай ААН, які ўводзіць паняцце культурных правоў як правоў чалавека: «культурныя правы складаюць неад’емную частку правоў чалавека, якія з’яўляюцца ўніверсальнымі, непадзельнымі і ўзаемазалежнымі. Неабходнай умовай для развіцця творчай разнастайнасці з’яўляецца рэалізацыя ў поўным аб’ёме культурных правоў, як гэта вызначана ў артыкуле 27 Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека і ў артыкулах 13 і 15 Міжнароднага пакта аб эканамічных, сацыяльных і культурных правах. Адпаведна, кожны чалавек павінен мець магчымасць для самавыяўлення, творчасці і распаўсюджвання сваіх твораў на мове па свайму выбару, і ў прыватнасці, на сваёй роднай мове; кожны чалавек мае права на якасную адукацыю і прафесійную падрыхтоўку ва ўмовах поўнай павагі да яго культурнай самабытнасці; кожны чалавек павінен мець магчымасць удзельнічаць у культурным жыцці па сваім выбары і прытрымлівацца сваіх культурных традыцый пры ўмове захавання правоў чалавека і асноўных свабод» [8].

Сувязь паміж правамі чалавека і культурнымі правамі таксама разглядаецца ад аб'ектыва моўных правоў. Мова часта ідэнтыфікуецца як праблема, напрыклад, у высоканацыяналістычных кантэкстах [9] або ў якасці актыву, які неабходна абараніць як сродак аховы меншасці ў кантэксце асіметрыі [5, с. 50]. Гэта тычыцца інструментаў палітыкі, распрацаваных у кантэксце шматмоўных таварыстваў, такіх як «Еўрапейская хартыя рэгіянальных моў або моў меншасцей» (Савет Еўропы, 1992 г.) у Еўрапейскім саюзе. Дакумент накіраваны на прасоўванне мовы, а не абарону яе карыстальнікаў ад дыскрымінацыі. Аднак у тым жа кантэксце існуюць і іншыя інструменты, такія як «Рамачная канвенцыя аб абароне нацыянальных меншасцей» (Савет Еўропы, 1995 г.) або «Лісабонскі дагавор» (Еўрапейскі саюз, 2007 г.), у якіх асноўная ўвага надаецца моўным карыстальнікам, а не мовам, і ў якіх правы задуманыя з індывідуальнага пункту гледжання. [5, с. 47]. Зноў жа ўзнікаюць супярэчнасці паміж калектыўнымі і індывідуальнымі правамі і гэта прымушае задумацца пра тое, ці могуць лінгвістычныя правы чалавека абараняць баланс паміж калектыўнымі і індывідуальнымі інтарэсамі.

Індывідуальная або калектыўная каштоўнасць, звязаная з моўнымі правамі, таксама ўзаемазлучана з сувяззю, усталяванай паміж мовай і асобай. Гэта вызначае вобласць і іерархію правоў, якія ўлічваюць моўную разнастайнасць і выкарыстанне мовы [5]. Важна ведаць, якія перспектывы былі ўзятыя ў кожным палітычным інструменце, каб зразумець, у якой ступені мова задуманая як канал, які дазваляе ўладальнікам правоў ажыццяўляць гэтыя правы (напрыклад, карыстацца грамадскімі паслугамі, атрымліваць інфармацыю і г. д.) або як актыў, які варта абараняць і заахвочваць дзеля разнастайнасці, таму што гэта аказвае ўплыў на законную сілу лінгвістычных правоў як правоў чалавека.

Іншы аргумент, які падцвярджае неабходнасць стварэння сувязі паміж правамі чалавека і правамі на культурныя / моўныя аспекты, заключаецца ў тым, што, нягледзячы на патэнцыял культурнай спадчыны, культурныя / моўныя правы няправільна выкарыстоўваюцца за кошт правоў чалавека [5, с. 63]. Іерархічны статус і канфлікт паміж «індывідуальным» і «калектыўным» з'яўляецца яшчэ больш патрэбным у тых выпадках, калі адныя групы сцвярджаюць, што іх культурныя практыкі прызнаюцца нематэры-

яльной культурной спадчынай і / або правамі чалавека, а другія групы ўказваюць, што гэтыя канкрэтныя культурныя практыкі фактычна парушаюць правы чалавека ў некаторых формах. Гэта асабліва відавочна ў выпадку культурных практык (напрыклад, калі калечаць жаночыя палавыя органы, прымусовыя шлюбы, злачынствы супраць гонару). У гэтым сэнсе Канвенцыя 2003 заяўляе ў сваім артыкуле 2, што «да ўвагі прымаецца толькі тая нематэрыяльная культурная спадчына, якая суадносіцца з існуючымі міжнародна-прававымі актамі па правах чалавека і патрабаваннямі ўзаемнай павягі паміж супольнасцямі, групамі і прыватнымі асобамі, а таксама ўстойлівага развіцця» [4, с. 4].

Ты не менш неспакой па гэтых пытаннях працягвае праяўляцца. У любым выпадку гэта праблемы, якія па-ранейшаму ўяўляюць найбольшую цікавасць і якія патрабуюць крытычнага і пастаяннага адлюстравання ад усіх зацікаўленых бакоў.

Літаратура

1. Dondores, Y. Human Rights: eye for cultural diversity / Y. Dondores. – Amsterdam: University van Amsterdam, 2012. – 37 p.
2. The Subtle Power of Intangible Cultural Heritage: legal and financial instruments for safeguarding intangible heritage. Research Monograph / H. Deacon [et al.]. – Cape Town, South Africa : HSRC Publisher, 2004. – 76 p.
3. Конвенция об охране всемирного культурного и природного наследия [Электронный ресурс] // UNESCO, Word Heritage Center. – Режим доступа: <https://whc.unesco.org/archive/convention-ru.pdf>. – Дата доступа: 03.03.2018.
4. Международная конвенция об охране нематериального культурного наследия: основные тексты / Организация Объединенный Наций по вопросам образования, науки и культуры. – Париж: ЮНЕСКО, 2016. – 151 с.
5. Langfield, M. Cultural Diversity, Heritage and Human Rights. Intersections in Theory and Practice // M. Langfield, W. Logan, M.N. Craith. – Abingto n: Routledge, 2010. – 265 p.
6. Всеобщая декларация прав человека [Электронный ресурс] // United Nations. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declhr.shtml. – Дата доступа: 28.02.2018.
7. Международный пакт о гражданских и политических правах [Электронный ресурс] // United Nations. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml. – Дата доступа: 28.02.2018.

8. Всеобщая декларация ЮНЕСКО о культурном разнообразии [Электронный ресурс] // United Nations. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/cultural_diversity.shtml. – Дата доступа 28.02.2018.
9. Barbour, S. Language and Nationalism in Europe / S. Barbour. – Oxford : Oxford University Press, 2000. – 319 p.

**ПРОСОДИЧЕСКИЕ РАЗЛИЧИЯ
НАЦИОНАЛЬНЫХ ВАРИАНТОВ
АНГЛИЙСКОГО ТЕЛЕРЕПОРТАЖА**

И. И. Панова

Минский государственный лингвистический университет,
кафедра фонетики английского языка,
ул. Захарова, 21, 220034, Минск, Республика Беларусь
e-mail info @ mslu.by

В статье представлено описание результатов сопоставительного экспериментально-фонетического анализа американских и британских телерепортажей с точки зрения национально ограниченной орфоэпической нормативности их просодического структурирования. Установлены константные контрастирующие признаки в просодии репортажей различной информационно-тематической содержательности и описана специфика их дистрибутивного потенциала в каждом национальном варианте.

Ключевые слова: норма, национальный вариант, просодия, вариантность, экспериментально-фонетический анализ, модификация, просодический признак, тождество, контраст.

**PROSODIC DISTINCTIONS
IN THE NATIONAL VARIANTS OF ENGLISH TELEREPORTS**

I. I. Panova

Minsk State Linguistic University, Department of English Phonetics,
Zakharov St. 21, 220034, Minsk, Republic of Belarus
e-mail: info@mslu.by

The article presents the results of the phonetic experimental analysis aimed at establishing modifications of prosodic features within American and British telereports which contribute to their identification as nationally accepted orthoepic standards.

Key words: norm, national variant, prosody, variability, modification, prosodic feature, similarity, contrast.